

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проголошення прав і свобод особи, їх закріплення в законодавстві є найважливішою передумовою, прелюдією до створення справді відкритого, вільного суспільства, оскільки панування права, плюралізм і права людини є нерозривними складовими демократії. Сучасні стандарти в галузі прав і свобод людини, закріплені в міжнародно-правових документах і у внутрішньодержавному законодавстві, є результатом тривалої боротьби особистості і влади. У цьому зв'язку видається плідною версія про те, що еволюція людської спільноти являє собою прогресуючий розвиток свободи особи. Обсяг прав і свобод людини в сучасному суспільстві визначається не лише особливостями певного співтовариства людей, а й розвитком людської цивілізації в цілому, рівнем інтегрованості міжнародного співтовариства.

Права та свободи особи отримали адекватну термінологічну форму виразу насамперед у працях таких мислителів, як Г. Гроцій, Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є, Дж. Локка, Б. Константа, Т. Пейна, О. Радіщева та ін. Найбільш поширеною точкою зору, що проливає світло на природу прав людини, є розуміння їх, насамперед, як певних соціальних можливостей, що є об'єктами певних потреб, які мають об'єктивний характер і означають для людини можливість її повноцінного, всебічного і вільного розвитку.

Права людини є основним елементом правового статусу особи разом з обов'язками і законними інтересами у їх єдності.

Оскільки захист прав людини є одним з головних завдань світової спільноти, виникає необхідність у визначенні універсальних міжнародно-правових стандартів — основних прав людини. Ці стандарти відображені у близько 300 деклараціях, конвенціях, хартіях, у різний час створених і визнаних світовою спільнотою, що встановили стандарти прав та інтересів особи, визначивши межу, за яку не може виходити держава. Таким чином, права людини стали об'єктом регулювання не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства [5, с. 4].

Наука міжнародного права розробила спеціальний термін: міжнародні стандарти в галузі прав людини — і тепер під цим терміном розуміють сукупність існуючих норм у галузі прав людини, які розроблені за участю держав у міжнародному співіснуванні і містяться у відповідних міжнародно-правових документах або звичаях [3, с. 68].

Прийняття Міжнародного білля про права людини, що включає Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1976 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1976 р.), Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1976 р.), внесло характерні зміни у правосуб'єктність людини, що стала суб'єктом не лише внутрішньодержавного, а й міжнародного права. Держави, що приєдналися до пактів, зобов'язані привести своє національне законодавство у відповідність з їх вимогами. Таким чином, міжнародно-правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством. А це надає можливість громадянину, політичні чи громадянські права якого порушені, звернутися за захистом безпосередньо до Комітету з прав людини при ООН, якщо він вичерпав можливості захисту, надані національним законодавством. Міжнародно-правові документи визначили той універсальний комплекс основних прав та свобод, який у єдності з конституційними правами повинен забезпечити нормальну життєдіяльність індивіда. Якщо певне право людини не отримало конституційного закріплення з боку держави, воно визнається таким на основі міжнародних актів, оскільки пріоритет міжнародного права щодо внутрішньодержавного у сфері прав людини є загальновизнаним принципом міжнародного співтовариства [2, с. 296].

Міжнародні документи про права людини не є застиглими стандартами, вони виникають за конкретних умов і можуть уточнюватися, змінюватися, розвиватися.

Існує думка, що людство виробило «своєрідний кодекс прав людини в міжнародному праві» [1, с. 2]. Л. Шестаков пише, що права людини неможливо імпортувати, оскільки в кожному суспільстві вони мають свою специфіку. Міжнародні стандарти — це лише бездушні форми, а змісту й духовності вони набувають у державному відокремленому суспільстві [8, с. 4]. Щодо процесу виникнення національних норм з прав людини, то це зауваження має історичні підстави. М. Орзіх вважає, що хоч основні права, свободи і обов'язки встановлюються найвищими органами державної влади у формі конституційного закону, вони не можуть бути вужчими за змістом від міжнародно-правових стандартів. Це є завданням, до виконання якого повинні прагнути всі народи [7, с. 2].

Визначені висловлювання демонструють, що зміст поняття «міжнародні стандарти» є не до кінця визначеним та однозначним, особливо в тій частині, яка стосується юридичної сили міжнародних

актів для учасників цих угод та інших суб'єктів міжнародного права. Разом з тим, очевидним є процес пошуку надійного механізму реалізації та контролю за дотриманням прав та свобод особи, перспектива відповідності зразкам світового рівня в цій галузі в окремих країнах — про це свідчить визнання існування саме «міжнародних стандартів», як закладення правової основи.

Фундаментальним актом є «Хартія прав людини», що послугувала сприянням нормотворчому процесу на міжнародному рівні, та розпочала формування визначення «міжнародні стандарти» в контексті сучасних міжнародних документів у галузі прав людини. До цього часу відповідні норми виникали в національних правничих системах та поширювалися через взаємини між державами, одержуючи визнання світової спільноти. Кожна історична система права включає певну юридичну концепцію людини як суб'єкта права, її права та обов'язки — від примітивних і нерозвинених, до сучасних [6, с. 21]. Концепція правничої системи залежить від прав. Дотримуючись визначення, що кожна система права настільки є правом, наскільки вона ґрунтується на повазі до особи, має місце твердження, що сам процес становлення права (розподіл влад, демократія тощо) є поетапним формуванням, виведеним до поняття «власна гідність особи».

Більшість сучасних держав з функціонуванням реальної демократії значно віддалені від апарату насильства та пригноблення особи, і згідно з цим теорія та практика сходяться в тому, що держава повинна стати органом компромісу всіх класів суспільства, фактором миротворення та згоди. Втілення цього потребує певних об'єднуючих норм, ідей, переконань, маючих масштаб загальносвітових цінностей.

Важко категорично стверджувати, що саме є найбільш суттєвим та головним для всіх людей, але все ж таки, головним правом людини вважається право на життя. Воно було проголошено 10 грудня 1948 року в Загальній декларації прав людини та має наступну редакцію: «Кожна людина має право на життя, на свободу та на особисту недоторканість». Зміст прав людини на життя та роль держав у цьому зв'язку слід розуміти значно ширше, ніж це прийнято. Право на життя — це перш за все право на мир, що включає в себе обов'язки держав не допускати війни та збройних конфліктів, актів тероризму, злочинних посягань на життя та здоров'я людей.

Розуміючи певну спрощеність подібного підходу, тим не менш справедливо наголошувати на тому, що право на життя передбачає право особи на гідне людське існування. Реалізація права на життя потребує гарантій, у тому числі й інших прав особи, насамперед, права на працю, права на освіту, право на охорону здоров'я та ін. Значущим є факт того, що можливості суспільства як саморегулюючої системи досить великі, проте без участі держави як такої, процес вирішення соціальних проблем унеможливується.

Проблема співвідношення міжнародно-правового та внутрішньодержавного регулювання виникає при зіткненні двох галузей права — конституційного й міжнародного. У процесі розв'язання цієї проблеми досліджується співвідношення міжнародних стандартів прав і свобод людини з нормами національного права, адже останні забезпечують дії міжнародних стандартів прав людини в конституційному праві.

Гносеологічною основою співвідношення норм міжнародного та конституційного права з цього питання є теорія, згідно з якою міжнародні стандарти переважають над нормами національного законодавства і мають бути інтегровані у внутрішньодержавних правових системах.

Згідно з Конституцією України, на території України діють ратифіковані міжнародні договори. Але щоб вони справді діяли, недостатньо лише назвати їх частиною внутрішньодержавного права. Загальноновизнані норми міжнародного права за своїм характером не є такими, що діють самі по собі, вони сприймаються правовою системою не як норми-регулятори, а як норми-принципи. Єдиний шлях їх виконання — видання відповідного законодавчого акта, а не посилання на міжнародні норми права.

Реалізація норми права — це завершальний етап правового регулювання. Норми права реалізуються в межах, в яких діють суб'єкти права. Тому слід розрізняти механізми дії та механізми реалізації міжнародних і внутрішньодержавних нормативно-правових актів, а також взаємопроникнення процесів дії та реалізації цих актів. Без процесу дії не може настати реалізація акта. Проте дія може не перейти в ту чи іншу форму реалізації норми права [3, с. 68].

Реальне здійснення та захист основних прав людини конкретною особою забезпечується передусім юридичними механізмами, що діють у державі. Тобто, правова національна система припускає безпосередню дію належним чином ратифікованих норм міжнародних договорів поряд з національним законодавством, але пріоритет останнього полягає у тому, що саме воно забезпечує засоби реалізації, охорони та захисту прав людини. Такою є сутність співвідношення норм національного права і міжнародних стандартів про права людини.

У юридичній літературі обґрунтовується думка про існування особливої галузі міжнародного права, що складається із системи принципів і норм, які стосуються сфери прав людини — міжнародного гуманітарного права. За всієї неоднозначності підходів до визначення міжнародного гуманітарного права, можна констатувати, що гуманітарне право є частиною системи норм, які стосуються людини у цілому. Генеральна Асамблея ООН та Комісія з прав людини розглядають як загальні, так і спеці-

альні питання прав людини з точки зору їх впровадження, гарантування та охорони як у мирний час, так і у період збройних конфліктів.

Таким чином, міжнародні стандарти у сфері прав людини складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють:

- права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності;
- обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів;
- загальні принципи природного права;
- відповідальність за злочинне порушення прав людини;
- напрями розвитку та розширення сфери прав людини;
- напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини.

На їх основі кожна держава зобов'язана упорядкувати чинне законодавство, усунути протиріччя з нормами міжнародного права, відмінити застарілі норми, ліквідувати прогалини. Саме вказана діяльність держав забезпечить реальність та ефективність міжнародних стандартів у сфері прав людини [2, с. 276].

Таким чином, міжнародні стандарти щодо основних прав, свобод людини і громадянина являють собою сукупність норм права, які закріплені в міжнародно-правових актах. Положення Конституції держав про основні права і свободи людини та громадянина повинні відповідати міжнародним стандартам, оскільки захист цих прав забезпечує існування суверенної, демократичної і незалежної держави.

Використані джерела:

1. Буткевич В.Г. Права людини в Україні. З погляду творення нової правової бази / В.Г. Буткевич // Політична думка. — 1993. — № 1. — С. 11-24.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: [підручник] / [за заг. ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко]. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
3. Конституційне право України: [підручник] / [за ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики]. — К.: Ін Юре, 1999. — 584 с.
4. Конституційне право України: [підручник] / [за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського]. — К.: Ін Юре, 2003. — 204 с.
5. Муса Аль-Сулайбі. Юридична природа міжнародних стандартів прав людини / Аль-Сулайбі Муса // Право України. — 2000. — № 9. — С. 116-119.
6. Нерсисянц В.С. Права человека в истории политической и правовой мысли / В.С. Нерсисянц. — М.: Норма, 1989. — 324 с.
7. Орзіх М.П. Міжнародно-правові стандарти і права людини в Україні / М.П. Орзіх // Право України. — 1992. — № 4. — С. 7-12.
8. Шестаков Л.Н. Протокол № 9 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод / Л.Н. Шестаков // Вестник Московского университета. — 1992. — № 6. — С. 5-13.

Тучина О. М. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.

Розглянуто поняття міжнародних стандартів в галузі прав людини, його суть та роль у міжнародному співтоваристві. Досліджено основні права і свободи, що відображені у низці найважливіших міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особи. Разом з тим, досліджується процес пошуку надійного механізму реалізації та контролю за дотриманням прав та свобод особи, перспектива відповідності зразкам світового рівня в цій галузі в окремих країнах. У статті обґрунтовується думка про існування особливої галузі міжнародного права, що складається із системи принципів і норм, які стосуються сфери прав людини — міжнародного гуманітарного права. На основі аналізу цього поняття зроблені висновки щодо шляхів реалізації міжнародних стандартів у внутрішньодержавній практиці.

Ключові слова: держава, право, міжнародні стандарти, законодавство, державна влада.

Тучина Е. М. Международные стандарты в отрасли прав человека.

Рассмотрено понятие международных стандартов в отрасли прав человека, его сущность и роль в международном сообществе. Исследованы основные права и свободы, которые отражены в ряде важнейших международно-правовых актов, устанавливающих общечеловеческие стандарты прав и свобод человека. Вместе с тем, исследуется процесс поиска надежного механизма реализации и контроля за соблюдением прав и свобод человека, перспектива соответствия образцам мирового уровня в этой отрасли в отдельных странах. В статье обосновывается мысль о существовании особой отрасли международного права, состоящую из системы принципов и норм, касающихся сферы прав человека — международного гуманитарного права. На основе анализа этого понятия сделаны выводы о путях реализации международных стандартов в внутригосударственной практике.

Ключевые слова: государство, право, международные стандарты, законодательство, государственная власть.

Tuchina O. International human rights.

The notion of international standards of human rights, its nature and role in the international community. The basic rights and freedoms, which are reflected in a number of major international instruments that establish universal standards of human rights and freedoms. At the same time, we investigate the process of finding a reliable mechanism for the implementation and enforcement of the rights and freedoms of the individual, the prospect of an adequate sample of the world level in this area in some countries. The article explains the idea of the existence of a special branch of international law, consisting of a set of principles and rules concerning the sphere of human rights — international humanitarian law. Based on the analysis of the term conclusions about how to implement international standards in domestic practice.

Key words: government, law, international human rights, legislation, government.

Рекомендовано до друку юридичним факультетом Політико-правового коледжу «АЛСКО».